

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-132-146>

УДК 373.3.015.31:17.022.1

Коханко Оксана Григорівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та методики початкового навчання
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Київ, Україна

ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0002-9644-4233>

o.h.kokhanko@npu.edu.ua

Тесленко Тетяна Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та методики початкового навчання
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2072-1828>

tatiana_teslenko12@ukr.net

Голінська Тетяна Володимирівна,

студентка ОС «магістр» спеціальності «Початкова освіта»
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8134-6502>

tatianagolinska@ukr.net

ВПЛИВ СУЧАСНИХ МАС-МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. Проблемність публікації полягає в суттєвому занепаді моральності особистості у сучасному світі, у період технічного прогресу та пропагування матеріальних чеснот людини й нівелювання моральних цінностей. Її вирішенню сприяє врахування педагогами та батьками впливу різних сучасних чинників і засобів у моральному вихованні дітей, зокрема мас-медіа та їх контенту. У Державному стандарті загальносередньої початкової освіти та у Концепції Нової української школи зазначена необхідність формування в учнів медіаграмотності як важливої складової життєвих компетентностей сучасної людини. Саме медійні засоби мають сьогодні величезний вплив на розвиток особистості дитини нового покоління, зокрема і формування її моральної культури та ціннісних орієнтацій. Особливо це актуально для нового покоління «цифрових» дітей (покоління Z та Альфа).

Об'єктом нашого прикладного дослідження був процес морального виховання учнів початкової школи у сучасних умовах, а предметом – педагогічні умови формування моральних цінностей молодших школярів засобами сучасних мас-медіа.

Мета публікації полягає у цілісному аналізі результатів педагогічного експерименту щодо впливу мас-медіа на формування моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку та впровадження їх контенту в освітній процес початкової школи.

У процесі дослідження, крім теоретичного аналізу досліджуваної проблеми, було реалізовано три види педагогічного експерименту. У ході діагностичної роботи на констатувальному етапі експерименту було з'ясовано вплив засобів мас-медіа на дітей та їх моральні цінності. На формувальному етапі апробовано авторські педагогічні умови формування моральних цінностей молодших школярів засобами сучасних мас-медіа. Зокрема, у освітньому процесі були використані спеціально дібрані засоби мас-медіа та їх контент, які забезпечили цілеспрямоване виховання у молодших школярів моральних цінностей. У процесі навчання і виховання проводилося обговорення з учнями різних мас-медіа на вплив культурний розвиток дітей; було організовано просвітницьку роботу з формування їх медіаграмотності. Контрольний зріз показав позитивну динаміку змін досліджуваної якості у молодших школярів, що дає нам підстави стверджувати: врахування та коригування впливу мас-медіа на формування моральних цінностей підростаючого покоління є обов'язковим у роботі вчителя.

Ключові слова: молодший школяр; моральне виховання; моральні цінності; ЗМІ; мас-медіа; медіаграмотність.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. На формування моральних цінностей дитини та становлення її моральної культури впливає все, що її оточує, а саме: сім'я, школа, суспільство, засоби масової інформації та комунікації, навколишнє середовище, література та ін. Проте вплив гаджетів та медійних засобів є одним із провідних. Якщо звернутися до теорії поколінь (авт. Ніл Хоув та Вільям Штраус), то сьогодні вчитель працює з так званим «цифровим» поколінням дітей (Z та Альфа). Це діти, що не просто користуються сучасними технічними засобами, а живуть у них. Вони пізнають інформацію з різних мас-медіа з раннього віку. Легко «переварюють» великі масиви нових знань, впевнено йдуть до поставлених цілей, не терплять рамок, що ставлять дорослі. Вони керуються емоціями і здатні діяти не з примусу, а через самодисципліну. Гаджети для них це вже не тільки розвага, а й можливість самоствердження та рух до своїх цілей, спосіб комунікації та можливість раннього заробляння грошей. Ось тому так важливо зрозуміти, які ж саме цінності культивуються у дітей нового покоління через вплив мас-медіа та їх контент. Чи є там місце для вічних моральних цінностей? Чи варто дорослим спрямовувати ці впливи?

Таким чином, об'єктом дослідження був процес морального виховання учнів початкової школи у сучасних умовах. А його предметом – педагогічні умови формування моральних цінностей молодших школярів під впливом сучасних мас-медіа.

Аналіз останніх досліджень. Загальні проблеми морального виховання досліджували педагоги та психологи різних часів: І. Бех, Л. Божович, О. Матвієнко, В. Скютіна, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, І. Харламов тощо. Проблемою культури поведінки особистості займалися мислителі та педагоги: А. Анісімов, В. Кремень, Т. Поніманська, В. Шинкарук.

Сьогодні питання впливу мас-медіа на особистість досліджують багато науковців: В. Абраменков, М. Аромаштам, О. Волошенюк, Н. Гришеєва, В. Іванов, С. Кара-Мурзи, В. Лизанчук, І. Медведєва, О. Невмержицька, Т. Поясок, О. Петрунько, В. Різун Л. Чорна, Т. Шишова та ін. Проте питання впливу сучасних ЗМІ та їх контенту на дітей різного віку, їх моральне становлення потребує детального вивчення та аналізу.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою публікації є цілісний аналіз результатів педагогічного експерименту щодо впливу мас-медіа на формування моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку та впровадження їх контенту в освітній процес початкової школи.

Завдання статті полягають по-перше, у висвітленні стану впливу мас-медіа та їх контенту на формування моральних цінностей молодших школярів; по-друге, у аналізі процесу формування моральних цінностей молодших школярів засобами сучасних мас-медіа.

3. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODOLOGY

У процесі дослідження проблемивпливу мас-медіа на моральне виховання молодших школярів та формування їх моральних цінностей здійснено теоретичний аналіз та порівняння наукових ідей та розвідок з даної теми у психолого-педагогічній літературі. Цьому присвячені наші попередні статті [1; 2]. У публікації проаналізуємо результати педагогічного експерименту. Дослідження проводилось серед учнів 2-Б класу Спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 65 м. Києва з поглибленим вивченням іноземних мов. Загальна кількість учнів – 32 особи. З них 18 хлопчиків та 14 дівчаток. Методика включала різні діагностичні інструментарії: методи спостереження та опитування учнів; методика «Незакінчені речення» (авторська, розроблена на основі методик В. Петрової, Д. Тулінова, Т. Хом'якової); малюнкова методика «Дім-Дерево-Людина» (авт. Р. Берні); проєктивна методика «Мій герой»; опитувальник для учнів та батьків про інтерес дитини до мас-медіа та його контенту; метод спостереження.

На констатувальному етапі експерименту було з'ясовано вплив засобів мас-медіа на дітей та їх моральні цінності. На формувальному етапі апробовано авторські педагогічні умови формування моральних цінностей молодших школярів засобами сучасних мас-медіа. А контрольний зріз показав позитивну динаміку змін досліджуваної якості у молодших школярів, що дає нам підстави стверджувати, що врахування та коригування впливу мас-медіа на формування моральних цінностей підростаючого покоління є обов'язковим у роботі вчителя.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Моральному вихованню молодших школярів присвячено праці О. Богданової, Л. Божович, В. Кузя, В. Петрової, Л. Пивовар та ін. Проблему морального виховання особистості вчені досліджують різнопланово, зокрема вивчають: структуру моральної свідомості (В. Зибковець, І. Мар'єнко та ін.), виховання моральної культури особистості (Т. Гуменникова, В. Бачинін), формування моральної активності дітей (І. Зайцева, Л. Крайнова), характеристику емоцій і почуттів та їх класифікацію (Є. Богданов, Б. Додонов, А. Запорожець, К. Платонов, К. Ушинський, О. Чебикін та ін.), роль почуттів у процесі морального виховання дітей (В. Блюмкін, Г. Гумницький, І. Свадковський, М. Стельманович, В. Сухомлинський та ін.).

Концептуальні засади виховання моральних цінностей учнів різних вікових категорій сформовано І. Бехом [3] та О. Вишневським [4].

Виховання культури особистості та формування у неї медійної грамотності – це нова актуальна проблема сучасності, що потребує різностороннього вивчення та впровадження. Міністерство освіти та науки затвердило всеукраїнський експеримент із медіаосвіти на 2017 – 2022 роки, який має назву «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» [5]. У 2016 році Президія Національної академії педагогічних наук України схвалила нову редакцію Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, де досить чітко зазначено: «На взаємодію з різноманітними медіа (книги, преса, радіо, кіно, телебачення, інтернет) припадає все вагоміша частка в бюджеті вільного часу громадян України, чим зумовлюється значний вплив медіа на всі верстви населення, передусім на дітей і молодь» [6].

Впливу різних медійних засобів та їх контенту на моральне виховання підростаючого покоління присвячено ряд сучасних науково-прикладних досліджень (Р. Данилюк, А. Зайчева, О. Компаній, К. Кошак, В. Лизанчук, О. Невмержинська, О. Петрунько, Т. Поясок, Л. Чорна тощо). Так О. Компаній [7] вивчає дидактичні засади формування читацьких інтересів молодших школярів в умовах інформаційного освітнього середовища; Р. Даниляк [8] перевіряє шляхи удосконалення морального виховання молодших школярів засобами вітчизняної дитячої періодики; О. Петрунько [9] досліджує проблему впливу медіа на соціалізацію дітей.

Численність теоретичних узагальнених досліджень свідчить про актуальність та необхідність вивчення у шкільній практиці. Таким чином, теоретичний аналіз проблеми впливу мас-медіа на розвиток та виховання сучасних дітей, зокрема морального виховання молодших школярів та формування їх моральних цінностей, у психолого-педагогічній літературі зумовив необхідність перевірки рівня сформованості в учнів основних моральних цінностей на практиці під впливом контенту медійних засобів.

У ході педагогічного експерименту нами досліджено вплив мас-медіа на моральне виховання учнів та формування їх моральних цінностей. Для цього використано **проективну методу «Мій герой», опитувальник для учнів, методу «Незакінчені речення», метод спостереження**. Перед учнями було поставлено завдання: намалювати мультиплікаційного героя, на якого вони хотіли б бути схожими. У ході опитування (усна бесіда) та додаткової методики «Незакінчені речення» учні мали змогу пояснити свій вибір, відповісти на питання інтерв'юера щодо вияву тих чи інших моральних цінностей. Під час роботи ми використовували також метод спостереження. Результати діагностичної роботи є цікавими для аналізу і трактування.

Із проаналізованих робіт 26 (81,3 %) містили малюнки супер-героїв з мультиків (Леді Баг, Мія, Наруто, Вампіріна, людина Павук, богатир, фея Вінкс тощо). Пояснення учнів 2-го класу були приблизно однаковими: *«хочу бути схожим на цього героя, бо він сильний, має супер-силу, його всі бояться/слухають»*. Деякі діти вказували моральні цінності героїв: *добрий, чесний, справедливий, допомагає слабшим*. Визначали й такі якості: *«любить гратися», «розважатися»*. Дівчатка вирізняли такі якості своїх героїв: *красива, розумна, «нею всі захоплюються»*. З аналізу проективної методики можна зробити такий узагальнений висновок: понад 80 % дітей молодшого шкільного віку взірць для наслідування асоціюють з образом мультгероя, що наділений супер силою або здобув цю силу за певних обставин і тому є сильнішим, кращим за інших. 8 учнів класу в усній бесіді говорили про те, що їх кумирами є ще й герої соц.мереж (Тік-Ток), блогери. Проте їх позитивні якості зводили до таких: *веселий, смішний, відомий усім, сміливий*. Вважаємо, що отримані результати є цікавими для аналізу і вчителів, і батьків. Звісно образи героїв, що обирають сучасні діти, варті уваги і обговорення, аналізу і осмислення разом з дорослими. З тактовним визначенням позитивних і негативних якостей героїв, близькість їх до реального життя.

Результати проективної методики уточнювалися через опитувальник для учнів та їх батьків щодо залучення дітей до тих чи інших мас-медіа та їх контенту. Аналіз опитування учнів та їх батьків загалом показав, що з усіх гаджетів найбільш використовуваними серед другокласників є планшети (83 %) та комп'ютери/ноутбуки (75 %). На другому місці – телефони (67 %), а на третьому – телевізори (52 %). Відповідно на дітей цього віку найбільший вплив мають такі мас-медіа як інтернет (відеоконтент: мультфільми, фільми, розважальні передачі, реклама; соціальні мережі: відеоблоги, подкасти, тощо), комп'ютерні ігри, мобільні додатки (вайбер), телебачення, аудіокниги. Цікаво, що серед усіх названих медіа, телебачення знаходиться майже на останньому місці. Вплив друкованих медіа (газет, журналів,

книг тощо) та слухових (наприклад, радіо) – мінімальний. Діти їх майже не використовують, або ж використовують за вимоги дорослих (батьки, вчитель).

Досить цікавим є контент мультфільмів, що переглядають сучасні учні молодшого шкільного віку (78 %) – це так звані «АНІМЕ», тобто анімаційні фільми та серіали японського походження. Вони мають свої стилістичні особливості і є різних видів. Найчастіше діти називали такі анімаційні мульт.серіали: «Леді Баг та Супер Кіт», «Мія і я», «Наруто». Їх головні герої – це супер герої з надзвичайною силою, що рятують світ, комунікують, вперше закохуються, а іноді й хуліганять (але залишаються найсправедливішими, найрозумнішими, найкрасивішими тощо). 80 % хлопчиків і дівчаток – дивляться мультфільми американського виробництва про супер героїв та героїнь («Людина Павук», «Ніндзяго», «Клуб Вінкс», «Вамперіна», про принцес і фей). Лише 37 % учнів класу дивляться мультики розвивального спрямування («Фіксики», «Лунтік», «Дружні Мопси» тощо), які знайомлять їх з навколишнім світом, етичними нормами, тваринним світом. 12 % учнів назвали такі мультфільми як «Простоквашино» та «Кіт Леопольд». Це ті діти, що вказували в опитувальнику, що дивляться відео-контент з батьками.

35 % учнів у класі слухають аудіокниги, що пропонують їм дорослі (батьки), а 33 % – люблять слухати подкасти блогерів на різні теми, що самі знаходять у соцмережах. 64 % учнів розповіли, що їм подобається переглядати такі соціальні мережі як Тік-Ток та Ютуб. 12 % учнів вже мають свої канали на цих платформах.

93 % учнів класу користуються мобільним додатком Viber з початком дистанційного навчання. Проте використовують його не тільки з навчальною метою, а й як поле для спілкування.

Найбільший вплив, за нашим опитуванням, на учнів мають комп'ютерні ігри. Грають в них усі учні класу, проте деяких контролюють і обмежують батьки. Учні називають такі ігри як MineCraft, MultiCraft, Amongus, AnggryBirds, Fortnite, BrawnStars, розмальовки, пазли, головоломки, шахи тощо. На першому місці – це ігри, де варто будувати стратегії, входити в образ певного героя і перемагати. Є ігри командні, коли діти граючись разом, вчаться домовлятися, комунікувати тощо. Проте висновок можна зробити такий, що більшість ігор, так як і контент мультфільмів, це вплив на дітей образів супер героїв з надсилою і можливостями, що досить неоднозначно можуть формувати особистісні якості та культуру, поведінку дитини 6-10 років. Вони потребують уваги дорослих і додаткового роз'яснення, а іноді і заміни на щось більш корисне.

Отже, результати діагностування учнів вказують на наявність в учнів молодшого шкільного віку уявлень про моральні цінності та їх значення у житті людини. У ході експериментальної роботи ми визначили, що прослідковується тісна залежність між моральною свідомістю учнів та впливом на них того контенту мас-медіа, що діти переглядають. Оскільки аналізуючи ті чи інші моральні цінності, діти керуються образами медійних героїв, з яких вони беруть приклад. Самостійно та свідомо вибирати тільки позитивні приклади для наслідування дітям молодшого шкільного віку ще важко, тому тут потрібна коректна допомога дорослих. Зокрема, вчитель може вводити у освітній процес ті засоби мас-медіа, що є цікавими для учнів,

та обирати той контент, що формуватиме у них позитивні моральні цінності. Для цього варто дотримуватися ряду важливих педагогічних умов. Зокрема:

- використання у освітньому процесі спеціально дібраних засобів мас-медіа, які забезпечують цілеспрямоване виховання у молодших школярів моральних цінностей;

- обговорення з учнями впливу мас-медіа на їх культурний розвиток у позаурочний час;

- організація просвітницької роботи з медіаграмотності та медіаосвіти учнів початкової школи.

Розуміємо, що НУШ покликана підготувати учнів до життя в суспільстві, навчити практичних навичок, які допоможуть їм у повсякденні. У світі, яким керує інформація, дитина мусить вміти її критично оцінювати, знати, яким джерелам можна довіряти, що таке фейкові новини та як захиститися від маніпуляцій. Сучасні діти мають справу з інформаційним простором з найменшого віку (через гаджети, телебачення, зовнішню рекламу тощо), тому вони повинні знати, що таке медіаграмотність уже в початковій школі.

Інформація, яку людина отримує щодня через ЗМІ та соціальні мережі, формує її свідомість. Типова освітня програма початкової школи передбачає змістову лінію «Досліджуємо медіа», згідно яких учні мають набути навичок, пов'язаних із використанням медіапродуктів. Інтегрована в початкову школу медіаосвіта допомагає школярам критично мислити, вчитися шукати й перевіряти інформацію, аналізувати медіаповідомлення і самостійно створювати медіапродукти. Але крім того впливає позитивно на їх загальнокультурний розвиток, зокрема, моральну складову.

Отже, проаналізуємо детальніше впроваджені педагогічні умови морального виховання молодших школярів через використання засобів мас-медіа та їх контенту. По-перше, ми переконані, що цілеспрямоване **використання у освітньому процесі спеціально дібраних засобів мас-медіа, які забезпечують розвиток молодших школярів і формування їх моральних цінностей** є обов'язковим сьогодні. Останній рік нам, вчителю, показав, що відгороджуватися від технічних засобів та мас-медіа, критикувати їх ми вже не зможемо. І переконувати дітей в їх шкідливості – теж не дієво. Ми маємо мас-медіа «перетворити на своїх друзів, помічників» у освітньому процесі. А захоплення учнів ними – використати з навчальною, виховною та розвивальною метою. Зробити так, щоб діти долучалися до тих мас-медіа, які ми їм запропонуємо, прорекламуємо та пояснимо.

Розуміємо, що правильно підібрані засоби мас-медіа та їх контент позитивно впливають на формування моральних цінностей учнів. Результати опитування на констатувальному етапі експерименту показали, що найбільше дітей молодшого шкільного віку захоплюють ті засоби, що демонструють динамічні, рухомі зображення (комп'ютер, планшети, телебачення, кінематограф та інші гаджети). А саме нам може бути корисним такий їх контент як мультфільми, дитячі фільми, вебсайти, комп'ютерні ігри тощо.

У рамках експериментального дослідження нами було проведено в другому класі **тематичний день «Мультфільми»** з метою ознайомлення учнів з цим контентом глибше та впливом на їх моральне становлення. Сутність тематичних днів у початковій школі, згідно НУШ, полягає у інтеграції навчальних занять дня в одну комплексну тему та формування у них цілісної картини світу. Ось такі поняття були розглянуті впродовж цього тематичного дня: *мультиплікація, історія виникнення, види мультфільмів (за технологією створення; за категорією глядачів; за метою і призначення), процес створення мультфільмів.* Структурна схема уроків цього тематичного дня представлена на рисунку 1.

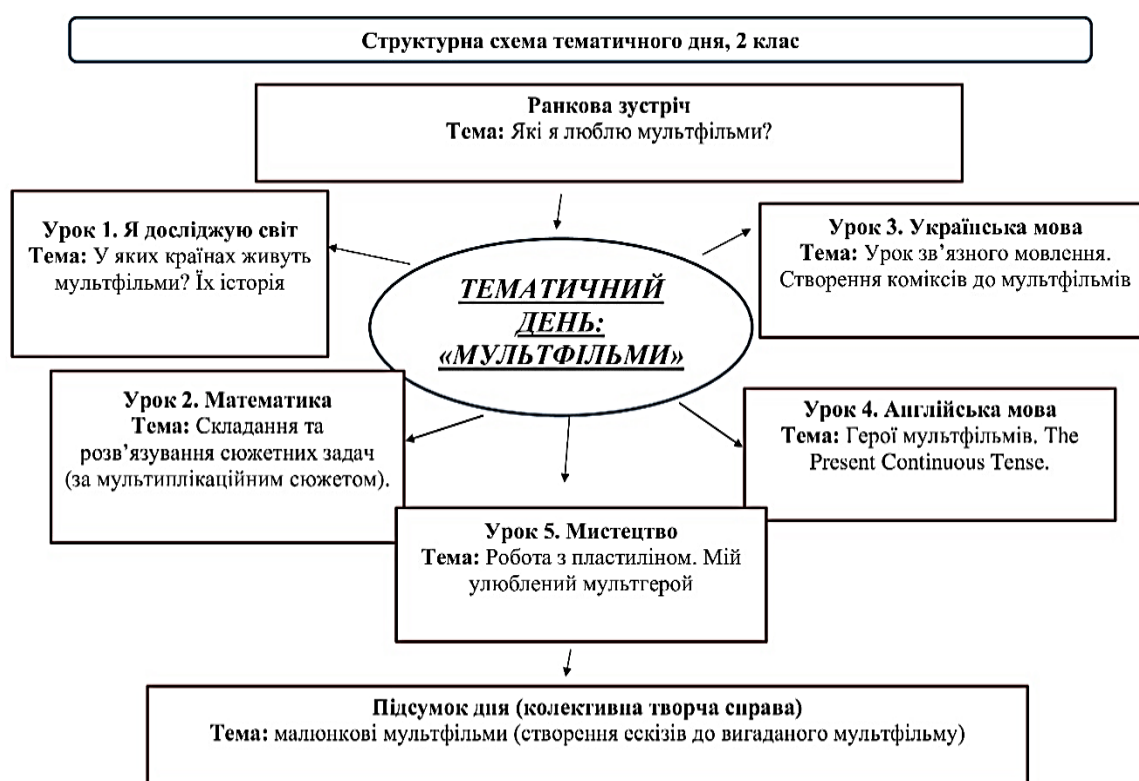

Рис. 1. Структурна схема тематичного дня «Мультфільми», 2 клас

Тематичний день посприяв розширенню знань учнів про контент мультфільмів, їх тематику, виховне значення. Діти зацікавилися мультфільмами, що дивилися їх батьки в дитинстві. І отримали домашнє завдання опитати батьків про ці мультфільми та спільно переглянути їх з подальшим обговоренням у класі.

Корисними у роботі з молодшими школярами є сучасні **аудіозаписи (радіо, подкасти, аудіокниги)**. Їх використання є досить доречним у період дистанційного та змішаного навчання. Так ми пропонуємо учням або прочитати певний матеріал (казку, оповідання, легенду), або прослухати аудіокнигу з цим матеріалом. Наприклад, для засвоєння правил моральної поведінки ми опрацьовувати з учнями **аудіокнигу**

«Розумна собачка Соня або Правила гарної поведінки для собачок» за мотивами оповідань Андрія Усачова [4]. Після того як діти вдома прослухали аудіокнижку, ми провели з ними бесіду про моральні цінності такі як дружба, щедрість, чесність, співчуття тощо. Крім того учні виконали міні-проекти, де зобразити головну героїню і сюжет, який їм найбільше сподобався.

Цікавим для сучасних дітей є прослуховування та створення **подкастів**. Вони відрізняються від аудіокниг та радіопередач тим, що за змістом можуть нагадувати радіопередачу чи звукову виставу, а по суті це мовлення однієї чи декількох людей у вигляді цікавого судження, оповіді про певне явище, проблему, питання. Подкастинг тільки починає використовуватися в освіті. Так викладачі ЗВО можуть викладати свої лекції у вигляді доступних до завантаження звукових файлів. Також відомі приклади використання подкасту в музеях у період карантинних умов. І школа теж не виняток. Діти їх люблять слухати на різні теми як розважальні, так і пізнавальні. Ми спробували з ними створювати подкасти до різних морально-етичних тем через проєктну діяльність. Діти в парі чи мікрогрупі готували подкасти записували їх на телефони, а потім пропонували один одному для прослуховування та коментування. Наприклад, оголошувалися проблеми: «Як дружити в соціальних мережах», «Чесна людина для мене ...», «Чому люди інколи говорять неправду» тощо. Деяким учням так сподобалося записувати подкасти, що вони почали їх розміщувати на своїх ютуб-каналах.

Другою нашою умовою було обов'язкове **обговорення з учнями впливу мас-медіа на їх культурний розвиток у позаурочний час**. Сучасний учитель систематично має проводити виховні заходи (бесіди, КТС тощо) для того, щоб учні вміли правильно і без шкоди для себе користуватися мас-медіа. Ми щодня спостерігаємо як учні на перервах обговорюють той чи інший контент (мультфільми, реклами, відео з Ютуб чи Тік-Току, комп'ютерні ігри). Вважаємо за необхідне ввести такі обговорення у позакласну роботу. Де вчитель зможе проконтролювати негативні впливи на учнів того чи іншого медіазасобу, пояснити і вплинути на їх свідомість та формування культури. Бесіди, дискусії вчителя з учнями на основі педагогіки партнерства, довіри і відкритості, без моралізування і покарання мають стати нормою у сучасній школі. Так діти вчаться комунікувати, бути чесними і відвертими у своїх судженнях, критично мислити та ставати медіаграмотними.

Організація просвітницької роботи з медіаграмотності та медіаосвіти учнів початкової школи – це третя важлива умова нашого експериментального дослідження. Сучасний учень має орієнтуватися в сучасному медіапросторі, розуміти основні принципи функціонування різних медіа, виявляти вплив інформації на особистість, аналізувати й оцінювати медіаповідомлення, знати правила культури спілкування в інформаційному суспільстві та методи захисту від можливих негативних впливів. Збирати, обробляти, зберігати та передавати інформацію з навчальною метою. Медіаграмотність допомагає учню активно використовувати можливості інтернету, телебачення, радіо, преси, допомагає йому краще розвиватися.

Ми провели з учнями **виховну бесіду на тему «Що таке медіаграмотність?»** з метою ознайомлення з видами мас-медіа та їх впливом на людину (дитину) у сучасному світі. Зокрема, були обговорені питання про те як людина сприймає нову інформацію, факти з мас-медіа, як їх перевіряти на достовірність. Діти схильні довіряти всьому, що чують від дорослих. Важливо навчити їх критичному мисленню («довіряй, але перевіряй»). У ході дискусії використали цікавугру «Три факти про мене». Кожен учень вигадував три факти про себе, один з яких неправда, й називав їх перед класом. Діти намагалися здогадатися, який із цих фактів хибний, ставлячи уточнюючі запитання.

Окрім того у процесі бесіди було обговорено питання важливості перевірки джерел інформації. Діти активно наводили приклади фейкових новин і справжніх; тих джерел, яким можна довіряти, а яким – ні. Ми запропонували учням пояснити два поняття «факти» і «судження». Їм було важко відрізнити такі терміни. Тому було запропоновано приклади, які вони мали проаналізувати і визначити, чи подані твердження є фактами чи судженнями. Наприклад: «Зима – холодна пора року» та «Зима – найгірша пора року»; «Лелека – перелітний птах» та «Лелека приносить щастя в дім» тощо. Дітям така робота дуже сподобалася і вони з захопленням самостійно наводили приклади фактів та суджень, які зустрічали у різних мас-медіа.

Отже, у процесі формувального експерименту ми спрямували свою практичну роботу на формування в учнів 2-го класу моральних цінностей (повага, співчуття, дружба, комунікабельність) з урахуванням впливу мас-медіа та їх контенту, що переглядають діти. Створені педагогічні умови сприяли отриманню позитивних результатів.

Для перевірки ефективності формувального етапу дослідження було проведено контрольний експеримент, під час якого використано такі ж методи й методики діагностування як і на констатувальному. А потім дані першого зрізу (констатувальний етап) і дані другого зрізу (контрольний етап) порівнювалися (таблиця 1).

Таблиця 1

Порівняльні показники сформованості в учнів 2-Б класу моральних цінностей (до і після формувального експерименту)

Моральні цінності	Рівні	До експерименту		Після експерименту		Приріст
		К-ть	%	К-ть	%	
Поваги та співчуття	Високий	10	31,25	15	46,88	+15,63
	Середній	15	46,88	13	40,62	-6,26
	Початковий	7	21,87	4	12,5	-9,37
Дружби та комунікабельності	Високий	10	31,25	16	50,0	+18,75
	Середній	14	43,75	12	37,5	-6,25
	Початковий	8	25,0	4	12,5	-12,5

На контрольному етапі діти продемонстрували розуміння сутності цінностей «повага» та «співчуття». Наводили приклади мультгероїв, що виявляють такі якості. Описували власну поведінку та вчинки, де виявляли досліджувані цінності у житті. Наприклад, слухати думку іншого, поступатися місцем, цінувати оточуючих людей, допомагати іншим. Кількість дітей з високим показником сформованості цінностей поваги і співчуття зростає, у порівнянні з констатувальним зрізом. Приріст високого рівня склав 15,63 %, Кількість дітей середнього рівня знизилася на 6,26 %, а початкового – на 9,37 %.

Повторне використання діагностичної проєктивної методики «Мій герой» показало, що діти почали більш вдумливо аналізувати своїх кумирів, героїв та наслідувати їх позитивні якості. Їх роботи містили вже не тільки образи супер героїв, а й героїв без надзвичайних фантастичних сил, проте з високими моральними цінностями (Всезнайко, собачка Соня, Котигорошко, Кіт Леопольд тощо). В аналізі свого малюнка діти вказували – добрий, чесний, справедливий, допомагає іншим тощо. Опитування показало, що більшість дітей вдумливо почали вибирати мультики для перегляду, шукати у героях мультиків чи кіно позитивні моральні якості, які можна наслідувати. У комп'ютерних іграх почали обговорювати стратегії взаємодопомоги один одному, додаткового спілкування. Досить цікавою була реакція дітей на запитання: «Чи важливо вам завжди вигравати у іграх?»: понад 85% учнів класу відповіли – «ні, головне разом проводити час» або «не важливо хто переміг, ми ж команда».

Аналізуючи результати після контрольного зрізу, можна стверджувати, що кількість дітей з високим показником сформованості цінностей дружби та комунікабельності зростає. Діти високого рівня (50 %) мають дуже яскраві, позитивні та чіткі малюнки (згідно проєктивної методики «Мій герой»), де промальовані здорові особистісні стосунки з оточуючим світом. У таких дітей малюнок зображений в центрі аркуша, себе у вигляді людини вони зображають стандартного розміру, з посмішкою на обличчі та з використанням теплих та яскравих кольорів. Таким чином, можна виявити психічний стан дитини та рівень її соціалізації. Дитина малює себе стандартного розміру по центру листа, використовує теплі кольори та не використовує грубих, різких форм та елементів зображення. Діти цього рівня чітко промальовують деталі кожного елемента без натиску, зі словесним поясненням, що забарвлено позитивними фарбами. Тобто не виникає труднощів у зображенні базових аспектів малюнка та емоційний фон дитини при цьому є стабільним.

Отже, приріст високого рівня досліджуваних моральних цінностей у дітей після формуального експерименту склав 18,75 %. Середній рівень знизився на 6,25 %, а початковий на 12,5 %.

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Таким чином, можна зазначити, що експериментальна методика та впроваджені педагогічні умови допомогли нам у вирішенні питання морального виховання молодших школярів з використанням засобів мас-медіа та їх контенту. Зокрема, у них можна шукати позитивні приклади вияву моральних цінностей, обговорювати їх з учнями та пропонувати для наслідування. Звісно, дане дослідження не вичерпує себе і потребує подальших наукових та практичних розвідок особливостей формування й інших моральних цінностей та загальної моральної культури особистості під впливом медійних засобів та їх контенту.

Актуальним та *перспективним* для вивчення є також питання готовності сучасних вчителів до грамотного використання сучасних мас-медіа у освітньому процесі НУШ з метою морального виховання учнів.

6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Голінська, Т. В., Коханко, О. Г., 2020. Вплив мас-медіа на моральне виховання учнів початкової школи. *Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів*, 7, 116-118.

2. Голінська, Т. В., 2020. Аналіз проблеми морального виховання молодших школярів у сучасних реаліях. *Психологічний і педагогічний дискурс: наукові записки / ред. колегія: професора Т. О. Олефіренка (голова) [та ін.]. Нац. пед. унів-ту імені М. П. Драгоманова; Факультет психології і педагогіки. Івано-Франківськ: Кушнір Г. М., 2*, 16-19.

3. Бех. І. Д., 2008. Виховання особистості [підручник для студентів вищих навчальних закладів]. Київ: Либідь, 848.

4. Вишневецький, Є. О., 2006. *Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Дрогобич: Коло, 87-99.

5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). *Освіта*: [сайт]. Доступно: <http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/>.

6. *Розумна собачка Соня*. Аудіоказка – ukrainian fairy tales. Слухати українською мовою ОНЛАЙН. *Ютуб* [сайт]. Доступно: <<https://www.youtube.com/watch?v=dFTOFuTPGDY>>.

7. Компаній, О. В., 2013. *Дидактичні засади формування читацьких інтересів молодших школярів в умовах інформаційного навчального середовища: дис. ... канд. пед. наук. Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка*. Тернопіль, 241.

8. Даниляк, Р. З., 2016. Шляхи удосконалення морального виховання молодших школярів засобами вітчизняної дитячої періодики. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*, 6 (137), 124-128.

9. Петрунько, О. В., 2010. *Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіа середовищі*: [Монографія]. Полтава: ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 480.

THE INFLUENCE OF MODERN MASS MEDIA ON FORMING MORAL VALUES OF PRIMARY PUPILS

Oksana Kokhanko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Pedagogy and Methodology of Primary Education
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9644-4233>,
o.h.kokhanko@npu.edu.ua

Tetiana Teslenko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Pedagogy and Methodology of Primary Education
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2072-1828>
tatiana_teslenko12@ukr.net

Tetiana Holinska,

Master's student majoring in "Primary Education"
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8134-6502>
tatianagolinska@ukr.net

Abstract. The article focuses on the significant decline of the morality of the individual in the modern world, namely in the period of technical progress, on the promotion of material virtues of person and the leveling of moral values. The solution to the problem is facilitated through consideration of the influence of various modern factors and means in the moral education of children, in particular the mass media and their content, by teachers and parents. The need to form media literacy in students as an important component of the life competencies of the modern person is indicated in the State Standard of Secondary Primary Education and the Concept of the New Ukrainian School state. It is the media that nowadays have a huge impact on the development of the child's personality of the new generation, including the formation of its moral

culture and values. This is especially true for the new generation of "digital" children (generations Z and Alpha).

The object of our applied research was the process of moral education of primary school students in the current context, and the pedagogical conditions for the formation of moral values of primary school students through modern media are the subject thereof.

The purpose of the publication is a comprehensive analysis of the results of a pedagogical experiment on the influence of the media on the formation of moral values of primary school children and the introduction of the respective content in the educational process in primary school.

In the process of the investigation, in addition to the theoretical analysis of the problem under research, three types of the pedagogical experiment were implemented. During the diagnostic work at the constitutive stage of the experiment, the influence of mass media on children and their moral values was clarified. At the formative stage, the author's pedagogical context for forming moral values of junior schoolchildren by means of modern mass media was tested. For instance, in the educational process, specially selected media and their content were used, which provided purposeful education of moral values for junior high school students. In the process of teaching and education, the influence of the mass media on children's cultural development was discussed with learners; and educational activities aimed at the formation of their media literacy were provided. The control check showed a positive dynamics of changes in the value under research in young students, which gives us the grounds to assume that taking into account and adjusting the influence of the media on the formation of moral values of the younger generation is indispensable in the work of a teacher.

Key words: junior school student; moral education; moral values; media; mass media; media literacy.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Holins'ka, T. V., Kokhanko, O. H., 2020. Vplyv mas-media na moral'ne vykhovannya uchniv pochatkovoyi shkoly [The influence of the media on the moral education of primary school students], *Rozvytok osobystosti molodshoho shkolyara: suchasni realiyi ta perspektyvy: materialy naukovo-praktychnoyi internet-konferentsiyi molodykh naukovtsiv ta studentiv*, 7, 116-118.
2. Holins'ka, T.V., 2020. Analiz problemy moral'noho vykhovannya molodshykh shkoliariv u suchasnykh realiyakh [Analysis of the problem of moral education of junior high school students in modern realities], *Psykhologichnyy i pedahohichnyy dyskurs: naukovy zapysky* / red. kolehiya: profesora T. O Olefirenka (holova) [ta in.], Nats. ped. univ-tu imeni M. P. Drahomanova; Fakul'tet psykholohiyi i pedahohiky. Ivano-Frankivs'k: Kushnir H. M., 2, 16-19.

3. Bekh, I. D., 2008. *Vykhovannya osobystosti* [Education of personality]: pidruchnyk dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv, Kyiv: Lybid', 848.
4. Vyshnevs'kyu, Ye. O., 2006. *Teoretychni osnovy suchasnoyi ukrayins'koyi pedahohiky* [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]: Posibnyk dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv, Drohobych: Kolo, 87-99.
5. *Kontsepsiya vprovadzhennya mediaosvity v Ukrayini* (nova redaktsiya) [The concept of implementing media education in Ukraine (new edition)], Osvita: [sayt]. Dostupno: <http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontsepsiyavprovadzhennya_mediaosvity_v_ukraini_nova_redaktsiya/>.
6. *Rozumna sobachka Sonya* [Smart dog Sonya]. Audiokazka – ukrainian fairy tales. Slukhaty ukrayins'koyu movoyu ONLAYN. Yutub [sayt]. Dostupno: <<https://www.youtube.com/watch?v=dFTOFyTPGDY>>.
7. Kompaniy, O. V., 2013. Dydaktychni zasady formuvannya chytats'kykh interesiv molodshykh shkolyariv v umovakh informatsiynoho navchal'noho seredovyscha [Didactic principles of formation of reading interests of junior schoolchildren in the conditions of information educational environment]: *dys. ... kand. ped. nauk. Ternopil's'kyy nats. ped. un-t im. V. Hnatyuka, Ternopil'*, 241.
8. Danylyak, R. Z., 2016. Shlyakhy udoskonalennya moral'noho vykhovannya molodshykh shkolyariv zasobamy vitchyznyanoi dytyachoyi periodyky [Ways to improve the moral education of primary school children by means of domestic children's perio], *Molod' i rynek: shchomisyachnyy naukovopedahohichnyy zhurnal*, 6 (137), 124-128.
9. Petrun'ko, O. V., 2010. *Dity i media: sotsializatsiya v ahresyvnomu media seredovyschi* [Children and media: socialization in an aggressive media environment]: [Monohrafiya], Poltava: TOV NVP «Ukrpromptorhservis», 480.